

Poleski Park Narodowy

Dziedzictwo i przyszłość

Redakcja naukowa

Tadeusz J. Chmielewski
Jarosław Szymański
Andrzej Weigle

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

Poleski Park Narodowy

Dziedzictwo i przyszłość

Poleski
Park Narodowy

Publikacja wydana z okazji
Jubileuszu 30-lecia
Poleskiego Parku Narodowego

Poleski Park Narodowy

Dziedzictwo i przyszłość

Redakcja naukowa

Tadeusz J. Chmielewski
Jarosław Szymański
Andrzej Weigle

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin 2020

Recenzenci
prof. dr hab. Zbigniew Głowaciński
prof. dr hab. Herbich Jacek
dr hab. Przemysław Śleszyński, prof. IGIPZ

Redakcja wydawnicza
Monika Pyta

Redakcja techniczna
Agnieszka Muchowska

Projekt okładki
Agnieszka Kućak

Opracowanie graficzne okładki i stron tytułowych
Krzysztof Trojnar

Skład i tamanie
Marcin Wachowicz

Fotografie na okładkach
Tadeusz J. Chmielewski

© Wydawnictwo UMCS, Lublin 2020

ISBN 978-83-227-9323-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
ul. Idziego Radziszewskiego 11, 20-031 Lublin
tel. 81 537 53 04
www.wydawnictwo.umcs.eu
e-mail: sekretariat@wydawnictwo.umcs.lublin.pl

Dział Handlowy
tel./faks 81 537 53 02
Księgarnia internetowa: www.wydawnictwo.umcs.eu
e-mail: wydawnictwo@umcs.eu

Druk i oprawa
Zakład Poligraficzny Sindruk, ul. Firmowa 12, 45-594 Opole

Fot. S. Wróbel (z archiwum PPN)

Spis treści

1. Wprowadzenie	17
<i>TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, JAROSŁAW SZYMAŃSKI, ANDRZEJ WEIGLE</i>	
2. Położenie Poleskiego Parku Narodowego	23
<i>TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, JAROSŁAW SZYMAŃSKI, MALWINA MICHALIK-ŚNIEŻEK, AGNIESZKA KUŁAK</i>	
3. Historia powstania, cele i zadania Poleskiego Parku Narodowego	35
<i>TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, JAROSŁAW SZYMAŃSKI</i>	
3.1. Rys historyczny	35
3.2. Cele i zadania Poleskiego Parku Narodowego	50
4. Budowa geologiczna i rzeźba terenu	55
<i>RADOŚLAW DOBROWOLSKI, JAROSŁAW PIETRUCZUK</i>	
4.1. Wprowadzenie	55
4.2. Materiały i metody badań	56
4.3. Retrospekcja – stan rozpoznania elementów geologicznych i geomorfologicznych	57
4.4. Ocena aktualnych zasobów i walorów abiotycznych	66
4.5. Aktualne zagrożenia	79
4.6. Główne kierunki i metody ochrony georóżnorodności	80
5. Gleby	85
<i>JACEK CHODOROWSKI, PIOTR BARTMIŃSKI</i>	
5.1. Wprowadzenie	85
5.2. Materiały i metody badań	85
5.3. Czynniki glebotwórcze kształtujące gleby Parku	86
5.4. Charakterystyka gleb Poleskiego Parku Narodowego	87
5.5. Niektóre zagrożenia gleb Parku	94
5.6. Główne kierunki ochrony gleb Parku	97
5.7. Podsumowanie	98
6. Warunki klimatyczne	101
<i>BOGUSŁAW MICHAŁ KASZEWSKI, KRZYSZTOF SIWEK, ANDRZEJ GLUZA</i>	
6.1. Wprowadzenie	101
6.2. Materiały i metody badań	103

Spis treści

6.3. Charakterystyka warunków klimatycznych	103
6.3.1. Warunki solarne	103
6.3.2. Warunki termiczne i wilgotnościowe	104
6.3.3. Warunki opadowe	105
6.3.4. Warunki anemologiczne	106
6.3.5. Zjawiska atmosferyczne	107
6.4. Topoklimaty Poleskiego Parku Narodowego	107
6.4.1. Charakterystyka ogólna	107
6.4.2. Przestrzenne zróżnicowanie topoklimatów Poleskiego Parku Narodowego	111
6.5. Zagrożenia środowiska przyrodniczego PPN wynikające ze zmian klimatu	112
6.6. Podsumowanie	114
7. Wody	119
<i>ZDZISŁAW MICHALCZYK, KATARZYNA MIĘSIĄK-WÓJCIK, JOANNA SPOŚÓB, STANISŁAW CHMIEL, SŁAWOMIR GEOWACKI, MAREK TURCZYŃSKI</i>	
7.1. Wprowadzenie	119
7.2. Materiały i metody badań	119
7.3. Retrospekcja	121
7.4. Ocena aktualnych zasobów wody	122
7.4.1. Podział hydrograficzny Poleskiego Parku Narodowego	122
7.4.2. Wody powierzchniowe	122
7.4.3. Wody podziemne	129
7.4.4. Własności fizyczno-chemiczne wody podziemnej	134
7.4.5. Urządzenia hydrotechniczne i gospodarka wodnościekowa	136
7.4.6. Aktualne i potencjalne zagrożenia hydrosfery	137
7.5. Główne kierunki i metody ochrony zasobów wodnych	138
8. Ekosystemy, siedliska przyrodnicze i zbiorowiska roślinne	143
8.1. Ekosystemy wodne	143
<i>TOMASZ MIECZAN, WOJCIECH PĘCZUŁA</i>	
8.1.1. Wprowadzenie	143
8.1.2. Materiał i metody badań oraz zastosowany system ocen	143
8.1.3. Retrospekcja	144
8.1.4. Ocena aktualnych zasobów i walorów ekosystemów wodnych PPN	147
8.1.5. Aktualne zagrożenia	152
8.1.6. Kierunki i metody ochrony ekosystemów wodnych PPN	154
8.2. Torfowiska	157
<i>DANUTA URBAN, EWELINA TOKARZ, JOANNA SENDER, ROBERT ZUBEL, ALICJA BUCZEK, MARIUSZ KULIK</i>	
8.2.1. Wprowadzenie	157
8.2.2. Materiały i metody badań oraz zastosowany system ocen	157
8.2.3. Retrospekcja	159

Spis treści

8.2.4. Ocena aktualnych zasobów i walorów roślinności torfowisk PPN oraz jej siedlisk przyrodniczych	160
8.2.5. Aktualne zagrożenia	175
8.2.6. Główne kierunki i metody ochrony torfowisk PPN	178
8.3. Lasy i zarośla	187
<i>JAN MAREK MATUSZKIEWICZ, BARBARA IWANIUK</i>	
8.3.1. Wprowadzenie	187
8.3.2. Materiały i metody badań oraz zastosowane systemy ocen	189
8.3.3. Zmiany zalesienia terenu Poleskiego Parku Narodowego w ciągu ostatnich 130 lat	190
8.3.4. Ocena współczesnych zasobów i walorów zbiorowisk leśnych Poleskiego Parku Narodowego	194
8.3.5. Aktualne i potencjalne zagrożenia siedlisk i zbiorowisk leśnych PPN	212
8.3.6. Główne kierunki i metody ochrony siedlisk i zbiorowisk leśnych PPN	214
8.4. Łąki	217
<i>MARIUSZ KULIK, DANUTA URBAN, JOANNA SENDER, EWELINA TOKARZ, ANDRZEJ RÓŻYCKI, ALCJA BUCZEK</i>	
8.4.1. Wprowadzenie	217
8.4.2. Materiały i metody badań oraz zastosowany system ocen	217
8.4.3. Retrospekcja	218
8.4.4. Ocena aktualnych zasobów i walorów siedlisk i zbiorowisk łąkowych PPN	219
8.4.5. Aktualne zagrożenia	226
8.4.6. Główne kierunki i metody ochrony siedlisk przyrodniczych i zbiorowisk łąkowych	228
8.5. Wrzosowiska i murawy	233
<i>DANUTA URBAN, MARIUSZ KULIK, EWELINA TOKARZ</i>	
8.5.1. Wprowadzenie	233
8.5.2. Materiały i metody badań oraz zastosowany system ocen	233
8.5.3. Retrospekcja	234
8.5.4. Ocena aktualnych zasobów i walorów wrzosowisk, ubogich muraw bliźniczkowych i muraw napiaskowych PPN oraz siedlisk przyrodniczych	235
8.5.5. Aktualne zagrożenia	239
8.5.6. Główne kierunki i metody ochrony wrzosowisk, ubogich muraw bliźniczkowych i muraw napiaskowych PPN	241
8.6. Zbiorowiska synantropijne	246
<i>DANUTA URBAN, EWELINA TOKARZ</i>	
8.6.1. Wprowadzenie	246
8.6.2. Materiały i metody badań oraz zastosowany system ocen	246
8.6.3. Retrospekcja	247
8.6.4. Ocena aktualnych zasobów i walorów zbiorowisk synantropijnych PPN	248
8.6.5. Aktualne zagrożenia	252
8.6.6. Główne kierunki i metody ochrony przyrodniczych walorów zbiorowisk synantropijnych PPN	252

Spis treści

9. Grzyby i porosty	257
9.1. Grzyby makroskopijne	257
<i>KRZYSZTOF GRZYWNOWICZ, HANNA WÓJCIAK, PAWEŁ BIELAK-BIELECKI, ANDRZEJ RÓŻYCKI</i>	
9.1.1. Wprowadzenie	257
9.1.2. Materiały i metody badań oraz zastosowany system ocen	259
9.1.3. Dotychczasowy stan zbadania bioty grzybów wielkoowocnikowych PPN	260
9.1.4. Zagrożenia i ochrona grzybów wielkoowocnikowych PPN	274
9.2. Porosty (<i>Fungi lichenisati</i>)	279
<i>HANNA WÓJCIAK, PAWEŁ BIELAK-BIELECKI</i>	
9.2.1. Wprowadzenie	279
9.2.2. Materiały i metody badań oraz zastosowany system ocen	280
9.2.3. Dotychczasowy stan zbadania bioty porostowej PPN	281
9.2.4. Zagrożenia i ochrona bioty porostowej PPN	290
10. Flora	295
<i>DANUTA URBAN, ROBERT ZUBEL, ANDRZEJ RÓŻYCKI, EWELINA TOKARZ, MARIUSZ KULIK, JOANNA SENDER, ALICJA BUCZEK</i>	
10.1. Wprowadzenie	295
10.2. Materiały i metody badań oraz zastosowany system ocen	296
10.2.1. Metodyka inwentaryzacji mszaków	296
10.2.2. Metodyka inwentaryzacji roślin naczyniowych	297
10.3. Retrospekcja	297
10.3.1. Mszaki	227
10.3.2. Rośliny naczyniowe	299
10.4. Ocena aktualnych zasobów i walorów flory PPN	300
10.4.1. Mszaki	300
10.5. Aktualne zagrożenia flory PPN	320
10.6. Główne kierunki i metody ochrony flory PPN	321
10.6.1. Mszaki	321
10.6.2. Gatunki roślin naczyniowych (zagrożone, rzadkie, chronione i gatunki z Zał. II DS)	321
11. Protisty i zwierzęta	329
11.1. Protisty i bezkręgowce	329
<i>JACEK ŁĘTOWSKI, RADOŚLAW ŚCIBIOR, TOMASZ MIECZAN, PAWEŁ BUCZYŃSKI, KRZYSZTOF PAŁKA, WIESŁAW PIOTROWSKI, SZYMON KOLASA</i>	
11.1.1. Wprowadzenie	329
11.1.2. Protisty	330
11.2. Kręgowce	362
11.2.1. Ryby	362
<i>MARCIN KOLEJKO</i>	
11.2.2. Płazy	374
<i>MARIUSZ WÓJCIK, SŁAWOMIR BEEGER</i>	

Spis treści

11.2.3. Gady	379
<i>MARIUSZ WÓJCIK, SŁAWOMIR BEEGER</i>	
11.2.4. Ptaki	385
<i>ANDRZEJ RÓŻYCKI, GRZEGORZ GRZYWACZEWSKI</i>	
11.2.5. Ssaki	401
<i>ROMAN DZIEDZIC</i>	
12. Krajobrazy	409
<i>TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, MALWINA MICHALIK-ŚNIEŻEK, AGNIESZKA KUŁAK, SZYMON CHMIELEWSKI</i>	
12.1. Wprowadzenie	409
12.2. Ocena dotychczasowego stanu rozpoznania zasobów i walorów krajobrazu rejonu Poleskiego Parku Narodowego	410
12.3. Materiały i metody retrospektywnych i diagnostycznych badań krajobrazu rejonu Poleskiego Parku Narodowego	412
12.4. Retrospekcja i ocena zmian zachodzących w krajobrazach Polesia od XIX wieku	414
12.5. Ocena aktualnych zasobów i walorów krajobrazu rejonu Poleskiego Parku Narodowego	420
12.6. Główne zagrożenia i ocena stanu ochrony krajobrazu Poleskiego Parku Narodowego	434
12.6.1. Zagrożenia fizjonomii krajobrazu płynące ze zmian w środowisku przyrodniczym	434
12.6.2. Zagrożenia fizjonomii krajobrazu płynące ze zmian w środowisku kulturowym	437
12.6.3. Ocena stanu ochrony krajobrazu	438
12.7. Główne kierunki i metody ochrony krajobrazu obszaru funkcjonalnego PPN	443
13. Dziedzictwo kulturowe	453
<i>BARBARA SOWIŃSKA-ŚWIERKOSZ</i>	
13.1. Wprowadzenie	453
13.2. Materiały i metody badań oraz zastosowany system ocen	456
13.3. Retrospekcja	461
13.4. Ocena aktualnych zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego	463
13.5. Aktualne zagrożenia	468
13.6. Główne kierunki i metody ochrony dziedzictwa kulturowego	471
14. Ład przestrzenny i wybrane problemy funkcjonowania samorządów terytorialnych rejonu Poleskiego Parku Narodowego	479
14.1. Ład przestrzenny	479
<i>DAWID SOSZYŃSKI, TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, MAŁGORZATA FLAGA, JAROSŁAW SZYMAŃSKI</i>	
14.1.1. Wprowadzenie	479
14.1.2. Obszar i metody badań oraz materiały źródłowe	480
14.1.3. Zmiany w użytkowaniu terenu rejonu PPN w ostatnich 20 latach	481
14.1.4. Obecna struktura użytkowania terenu i charakterystyka osadnictwa	485
14.1.5. Planowanie przestrzenne	504
14.1.6. Główne zagrożenia ładu przestrzennego	510
14.1.7. Proponowane działania zmierzające do poprawy stanu ładu przestrzennego	515

Spis treści

14.2. Wybrane problemy funkcjonowania samorządów terytorialnych w rejonie Poleskiego Parku Narodowego	518
<i>ADAM PANASIUK</i>	
15. Procesy demograficzne	527
<i>MAŁGORZATA FLAGA</i>	
15.1. Uwarunkowania sytuacji demograficznej	527
15.2. Stan i rozmieszczenie ludności	530
15.3. Ruch naturalny	532
15.4. Migracje rejestrowane	535
15.5. Struktura demograficzna ludności	536
15.6. Perspektywy demograficzne dla regionu	541
16. Zarządzanie obszarem PPN	545
<i>JAROSŁAW SZYMAŃSKI, ANNA MYKA-RADUJ, IWONA SZYMAŃSKA, TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, SZYMON KOLASA, MARZENA WRÓBEL</i>	
16.1. Podział na obwody ochronne	545
16.2. Obiekty administracyjne i muzealno-dydaktyczne	546
16.3. Kadra parku narodowego	548
16.4. Główne kierunki działań	552
16.4.1. Ochrona przyrody i monitoring ekologiczny	552
16.4.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego	563
16.4.3. Ochrona krajobrazu	564
16.4.4. Wykupy gruntów	566
16.4.5. Współpraca z samorządami terytorialnymi	568
16.4.6. Zagospodarowanie turystyczne	571
16.4.7. Edukacja ekologiczna	576
16.5. Rada Naukowa PPN	579
16.6. Poleski Park Narodowy jako obszar badań naukowych	584
17. Rola Poleskiego Parku Narodowego w kształtowaniu tożsamości Polesia Zachodniego i rozwoju regionu	601
<i>TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, JAROSŁAW SZYMAŃSKI, ANDRZEJ RÓŻYCKI</i>	
17.1. Wprowadzenie	601
17.2. Kanon cech krajobrazu Polesia Zachodniego	602
17.3. Florystyczne i faunistyczne symbole Poleskiego Parku Narodowego	612
17.4. Działania Poleskiego Parku Narodowego na rzecz kształtowania tożsamości Polesia Zachodniego	621
17.5. Rola Poleskiego Parku Narodowego w zrównoważonym rozwoju regionu	623
18. Ruch turystyczny w Poleskim Parku Narodowym	629
<i>ANNA MYKA-RADUJ, JAROSŁAW SZYMAŃSKI</i>	

Spis treści

19. Plan ochrony PPN	637
<i>TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, JAROSŁAW SZYMAŃSKI, ANDRZEJ WEIGLE, EWA PIASECKA, AGNIESZKA KUŁAK, MALWINA MICHALIK-ŚNIEŻEK, DAWID SOSZYŃSKI</i>	
19.1. Wprowadzenie	637
19.2. Metoda opracowania i zespół autorski drugiej edycji planu ochrony Poleskiego Parku Narodowego	640
19.3. Cele ochrony oraz przyrodnicze i społeczne uwarunkowania ich realizacji	643
19.4. Strategia ochrony i kształtowania przestrzeni przyrodniczej i kulturowej Parku oraz jego bezpośredniego otoczenia	651
19.5. Obszary ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej, ich relacja z obszarami Natura 2000 oraz projekt powiększenia obszaru Parku	652
19.6. Identyfikacja oraz sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń zasobów i walorów parku	656
19.7. Plan działań ochronnych na obszarach ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej	663
19.8. Sposoby monitorowania efektów realizacji zadań ochronnych	672
19.9. Obszary i miejsca udostępnione dla celów naukowych i edukacyjnych oraz dla turystyki i rekreacji	675
19.10. Ustalenia do studiów i planów zagospodarowania przestrzennego	676
20. Poleski PN w systemie obszarów chronionych świata, Polski i regionu	685
<i>TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, MALWINA MICHALIK-ŚNIEŻEK, AGNIESZKA KUŁAK, JAROSŁAW SZYMAŃSKI</i>	
20.1. Poleski Park Narodowy w światowym i krajowym systemie parków narodowych	685
20.2. Poleski Park Narodowy w światowej sieci rezerwatów biosfery UNESCO MaB	689
20.3. Poleski Park Narodowy w sieci obszarów objętych konwencją Ramsar	692
20.4. Poleski Park Narodowy w Europejskiej sieci ECONET i krajowym ESOCh	693
20.5. Poleski Park Narodowy w Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000	694
20.6. Poleski Park Narodowy w systemie obszarów chronionych Lubelszczyzny	698
21. Pro memoria	705
<i>TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, BOGDAN LORENS, JERZY MISIAK, JAROSŁAW SZYMAŃSKI</i>	
21.1. Wprowadzenie	706
<i>TADEUSZ J. CHMIELEWSKI</i>	
21.2. Działalność prof. Dominika Fijałkowskiego na rzecz ochrony walorów przyrodniczych Polesia	707
<i>BOGDAN LORENS</i>	
21.3. Mgr inż. Zbigniew Karbowski	714
<i>JERZY MISIAK, JAROSŁAW SZYMAŃSKI</i>	
21.4. Profesor Stanisław Mikołaj Radwan	719
<i>TADEUSZ J. CHMIELEWSKI</i>	
Afiliacje Autorów	725
Polesie National Park – Heritage and Future. Summary	731